

music schools for children, as well as in study groups and in out-of-school activities in secondary schools; at schools of different types of studies, out-of-school art institutions.

Key words: base of vocal culture, primary specialized art institutions, solo singing, students, methods of work.

УДК 78.071.4:7.035

С. С. Горбенко

Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова

ГУМАНІСТИЧНО ОРІЄНТОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ НА ЗАСАДАХ ПРИНЦИПУ ІСТОРИЗМУ

У статті розглянуто проблему впровадження в музично-виховний процес історичного матеріалу на основі гуманістично-орієнтованого підходу. Досліджуються особливості реалізації принципу історизму в умовах сучасної освіти. Визначаються чотири взаємопов'язаних та взаємозалежних елемента реалізації принципу історизму в музичному вихованні школярів. Актуалізується увага на історії музичної освіти, визначається її зміст та складові.

Ключові слова: історизм, аксіологія, професіоналізм, технологія гуманістичний підхід, цінності, парадигма, досвід, музична культура.

Постановка проблеми. Гуманізація вищої освіти є актуальною суспільною потребою, важливість якої, на жаль, далеко не всі усвідомлюють. До того ж, людьми нас робить традиція, історія, а не наслідування. Значення цієї субстанції розкривається через духовність, яка здійснюється в історичному процесі та певній соціокультурній динаміці. Завдяки вивченню історії формується історична свідомість, почуття причетності до історичної спадщини. За висловом видатного філософа ХХ ст. С. Л. Франка, «сама історія завжди була наставницею мудрості, мудрого розуміння вічних начал і законів людського життя та долі» [9, 30].

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить про те, що їй приділяється значна увага з боку філософів (В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, М. В. Кашуба, І. В. Огородник, І. Ф. Науменко, І. В. Пославський); педагогів (О. О. Апраксина, Є. В. Бондаревська, О. А. Дубасенюк, Л. В. Кондрашова, В. А. Семиченко, І. С. Якиманська); педагогів-музикантів (С. М. Бондаренко, Л. І. Кузьмінська, Т. У. Науменко, М. М.Ткач, А. І. Щербакова). Разом з тим конкретні шляхи і методи роботи вчителя музики з історичним матеріалом у означеному напрямку не знайшли достатнього висвітлення в науково-педагогічній літературі.

Мета статті – розкрити елементи історизму побудованому на гуманістичному, особистісно-ціннісному підході.

Виклад основного матеріалу. Важливою умовою ефективності музичної освіти та виховання учнів загальноосвітніх закладів є використання принципу історизму. Цей принцип відкриває перед учителем широке поле діяльності, оскільки сприяє розвитку інтересу до занять, робить їх послідовними, самобутніми, успішними. Принцип історизму передбачає включення до навчально-виховного процесу елементів історії музично-педагогічної науки і творчості, певних музично-виховних та ціннісних явищ, біографічного матеріалу композиторів, педагогів, відомих музикантів-виконавців, критиків, музикознавців, історичних обставин створення того чи іншого твору тощо.

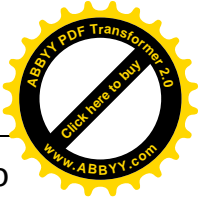
Першим важливим елементом історизму є біографічний матеріал з життя композиторів, що вивчається на уроці. Учні виявляють особливий інтерес до подібних фактів. У таких життєписах діти шукають відповіді на найпотаємніші запитання: яким був той чи інший композитор? Як він жив? Чим захоплювався? Яким чином до нього приходили музичні думки мелодії? Як складалось його особисте життя? Біографії творців музики ніколи не припинять хвилювати учнів. Тому біографії композиторів, виконавців часто служать взірцем для учнів і у цьому їх величезне виховне значення. Факти із життя відомих людей, їх вчинки, діяльність, характер спілкування приваблюють своєю вірогідністю. Такий підхід є цінним для роздумів на світоглядні, морально-етичні та музично-естетичні теми. Розповідь учителя, бесіда про композитора може мати значно більший виховний вплив на дитину ніж прямі повчання чи примусове вивчення музичного матеріалу.

Досвід роботи, спостереження переконливо доводять, що при копіткому систематичному застосуванні біографічного матеріалу в музично-освітньому процесі можна вирішити важливі навчально-виховні завдання:

- сприяти вихованню позитивних рис характеру особистості;
- створити передумови для музичної самоосвіти;
- забезпечити більш свідоме ставлення до музичного навчання;
- активізувати музичне мислення учнів.

При вдумливій систематичній роботі музично-біографічний матеріал можна класифікувати і визначити такі його типи:

- розповідь про окремі факти з життя композитора чи виконавця;
- висвітлення основних етапів творчої діяльності;
- повний життєпис.

Насиченість діючих програм з музики навчально-пізнавальним, суто музичним матеріалом, різноманітність видів музичної діяльності не дає змоги вчителю докладно розглядати біографію кожного композитора. Проте завжди можна вдатися до розповіді про окремі факти з його життя. Причому, вчителю треба захопити учнів якимось посильним для їх розуміння прикладом з життя композитора чи його творчої діяльності. Це повинен бути матеріал маловідомий, цікавий, неординарний.

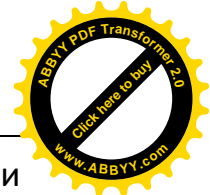
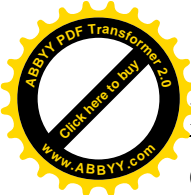
Висвітлення основних етапів біографії передбачає розгляд лише тих подій, періодів життя відомого музичного діяча, які мали вирішальне значення у формуванні його особистості, стали найпліднішими у творчих пошуках.

Повний життєпис композитора дає змогу уявити весь його життєвий шлях. При цьому слід звертати увагу на те, що навіть при найдетальнішому вивченні біографічних даних не всі факти можуть бути предметом уваги дітей. Тому треба досить критично добирати матеріал, щоб учень не потонував у безлічі дріб'язкових подробиць.

Другим важливим елементом історизму є порівняльний аналіз. Про значення порівняння в навколишньому середовищі неодноразово нагадував К. Д. Ушинський: «Порівняння є основою всякого розуміння і всякого мислення» [8, 436]. Компаративістський підхід дає можливість враховувати однотипні та знакові процеси в музично-естетичному вихованні дітей в Україні та інших державах світу. Порівняння допомагає поглиблювати і уточнювати матеріал, що вивчається.

Під час порівняльного аналізу виявляються нові, раніше не помічені ознаки творів чи творчості композиторів, історичні умови за яких вони були написані, що призводять до більш повного пізнання об'єктів, які порівнюються. В результаті в учнів формується вміння виявляти різноманітні ознаки запропонованого порівняльного матеріалу, розділяти їх на суттєві та несуттєві; розвиваються здібності помічати все більш віддалену схожість і все більш тонку розбіжність.

Як свідчать спеціальні дослідження, центральною операцією є виділення підстав для порівняння. Такою підставою можуть слугувати тільки ті ознаки за якими ці явища, предмети, факти можуть бути порівняні чи співставлені особистістю. Якщо в школі спеціально не навчати цьому, то подібне вміння стихійно не сформується ні в молодшому, ні в старшому шкільному віці. У практичній роботі в школі доводиться спостерігати

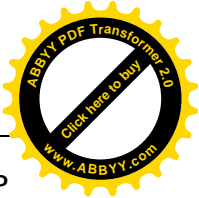
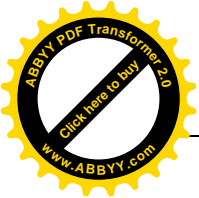

ситуації в яких саме завдання виділити ознаки за якими можна порівняти музичні твори композиторів різних стилів, історичних епох учні навіть 7-8 класів нерідко сприймають із здивуванням.

Одним із важливих елементів порівняння є вміння виявити схожість і розбіжність. Про значну роль вміння розрізняти писав ще Я. А. Коменський: «Старанно тренуючи почуття в галузі правильного сприйняття розбіжностей, що існують між предметами, ми закладаємо основу і для всієї мудрості, і для всієї красномовності, і для всіх розумних життєвих дій» [4, 25]. Повноцінним можна вважати таке порівняння, яке дає чітке уявлення, як про схожість, так і про розбіжність, хоч в одних випадках доцільніше розглядати, перш за все, схожість, а в інших – розбіжність. Замість того, щоб продемонструвати перед учнями, чим один автор музики неподібний до іншого, в чому своєрідність його творчої особистості, низка підручників і посібників намагаються показати риси, якими всі настільки різні композитори подібні один на одного своєю геніальністю.

Третім важливим елементом історизму є аксіологічний підхід. Музично-педагогічна аксіологія несе в собі нове осмислення музичної освіти і виховання як єдиного комплексу, що перетворює систему знань, відчуттів через ціннісне відношення і ціннісне осмислення у світогляд як систему цінностей. В якості інструменту ціннісного осягнення музично-історичних фактів, подій, діяльності окремих особистостей використовується аксіологічний аналіз. Це поняття тісно пов'язане з поняттям «цілісний аналіз», концепція якого була визначена ще на початку 30-х років XX ст. (Л. Кулаковський, Л. Мазель, І. Рижкін та ін.). Такий аналіз вимагає від особистості, що його виконує, фундаментальних знань у галузі музикознавства, теорії виховання; таланту інтерпретатора, літератора і та ін. Аксіологічний аналіз, ґрунтуючись на сутності та принципах цілісного аналізу, відкриває нові грані пізнання і цілісного осмислення музики педагогом-музикантом.

Музичне мистецтво давно набуло статусу загальнолюдської цінності, а сьогодні воно бачиться як засіб особистісного зростання, морального впливу на особистість. Такий вплив може бути позитивним і негативним, функціональним чи дисфункціональним. Це залежить від змісту конкретного твору, світоглядної та духовної атмосфери в суспільстві, від соціальних цінностей, які є значущими в той чи інший історичний період.

Необхідно зазначити, що цінності в шкільній музичній освіті мають розглядатися системно на кількох рівнях:

- цінності, що лежать в основі музичної діяльності учнів;
- національно-музичні цінності;
- особистісні цінності дитини в галузі музики та її орієнтації;
- етнічні цінності (родини, сімейства).

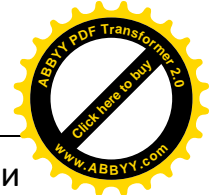
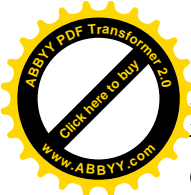
Кожна з цих ціннісних сфер має своє поле діяльності, свої засоби впливу. Історія свідчить: коли школа намагається один із чинників зробити панівним, то відбувається знецінення цінностей, а інколи і перетворення їх на протилежність.

Дуже суттєвого значення набувають тут гуманістичні ціннісні орієнтації. У процесі трансформації цінності в ціннісну орієнтацію вирішальним є естетичний параметр першої, адже через нього об'єкт сприймається особистістю. Такими можна назвати тільки ті орієнтації, які позбавлені прагматизму, утилітарної зацікавленості. Процес їх формування правомірно вважати основою духовного становлення дитини. Гуманістичні ціннісні орієнтації в музичному вихованні можуть бути спрямовані:

- на конкретну людину (композитора, виконавця), її діяльність із гуманістичною спрямованістю;
- на музично-творчу діяльність учнів у історичному аспекті;
- на зміст, характер і форми індивідуальної музичної роботи з учнями в певний історичний період;
- на розвиток музичного мислення дитини;
- на формування самостійності учнів у різних видах музичної діяльності.

Четвертим елементом реалізації принципу історизму в музичному вихованні є зміст навчально-виховного процесу. З позицій сьогодення, якщо цей процес повноцінний, то він завжди повинен бути індивідуалізований, особистісно обумовлений. Реалізація такого підходу передбачає, перш за все, визнання значущості та цінності для вчителя і учня переживання компонентів відкриття нового знання. Ціллю навчання та виховання повинно бути не озброєння учнів набором певних історичних фактів, а створення умов для народження в учня цілісного, особистісно обумовленого образу світу, епохи, явища, мистецької особистості в цілому.

Індивідуалізація навчання передбачає самостійність у роботі учнів. Тільки працюючи самостійно, дитина може кілька разів повернутися до

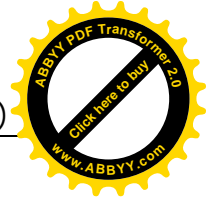

одного і того ж факту, місця, явища, дії, якщо чогось не зрозуміла, чи особливо чимось зацікавилася. У відповідності до гуманістичною парадигмою розвитку учня «виховання не може бути нічим іншим, як створенням умов для самовиховання особистості» (С. Д. Смирнов). Відповідно до такого підходу індивідуальний розвиток, важливою складовою якого є становлення творчого потенціалу, можна розуміти лише в напрямку створення необхідних умов для саморозвитку здібностей кожної дитини. Отже, завдання вчителя – навчити учня вчитися самостійно, сформувати у нього потребу пізнання нового в навколишньому світі, створити умови для розвитку механізмів самовдосконалення.

У змісті історії музичної освіти повинні бути представлені:

- 1) історія загального музичного виховання дітей в Україні;
- 2) різні пласти та історичні епохи музичної культури: фольклор, духовна музика, класична спадщина, кращі твори сучасних композиторів;
- 3) технологія пізнання закономірностей виникнення і розвитку музичного мистецтва, музичної творчості на основі інтонаційної, жанрової та стильової природи музики;
- 4) основні засоби музичної виразності, що склалися історично (мелодія, лад, темп, ритм, динаміка, регістр, гармонія, та ін.) і які допомагають учням усвідомити, досягнути процес створення музичного образу, формують їх емоційно-образне сприйняття музики;
- 5) процес діяльнісного засвоєння історії хорового та інструментального виконавства, дитячої музичної творчості, пластичного інтонування музики та музичного руху та ін.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що використання принципу історизму сприяє поглибленню в минуле, переоцінює старе, спонукає до вивчення історичного розвитку теорії і практики музичного навчання і виховання у взаємозв'язку з актуальними проблемами сьогоденної музичної педагогіки. Ознайомлення з історичним досвідом та його переосмислення з позиції сьогоденного дня допоможе вчителю в художньо-педагогічній діяльності відродити те, що сьогодні актуально, але давно забуто чи з тих, або інших причин замовчувалося. Принцип історизму є одним із спрямувань змісту музичного виховання, складовою частиною навчально-виховного процесу. В той же час, він сприяє єдності навчання і виховання, формуванню світогляду особистості, розвитку інтересів та музичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуславський М. Структура сучасного історико-педагогічного знання / М. Богуславський // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 29–32.
2. Бондаренко С. М. Учителі дітей порівнюють / С. М. Бондаренко. – М. : Знання, 1981. – 95 с.
3. Денисенко В. Аксиологічні ідеї у класичній педагогіці / В. Денисенко // Херсонський держ. пед. ун-т. Зб. наук. праць. Педагогічні науки. – Вип. 25. – Херсон, 2001. – С. 85–89.
4. Коменський Я. А. Велика дидактика / Я. А. Коменський // Избр. пед. соч. Том 1. – М., 1939. – С. 214–221.
5. Кузьмінська Л. Ціннісна значущість музики в моральній соціалізації особистості / Л. Кузьмінська // Рідна школа. – 2003. – № 12. – С. 32–34.
6. Потапова Н. І. Форми навчальної діяльності учнів в історико-педагогічному контексті / Н. І. Потапова // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 3. – С. 45–47.
7. Ткач М. М. Аксиологічний аналіз у становленні художнього світовідношення музиканта-педагога / М. М. Ткач // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Зб. наук. праць. – К. : НПУ, 2002. – Вип. 7. – С. 31–36.
8. Ушинський К. Д. Человек как предмет воспитания / К. Д. Ушинский // Педагогические сочинения : В 6-ти тт. Том 5. – М. – Л., 1952. – 524 с.
9. Франк С. Л. Духовные основы общества / С. Л. Франк. – М. : Республика, 1992. – 262 с.
10. Щербакова А. И. Постигание музыкальных ценностей как путь к вечным ценностям бытия / А. И. Щербакова // Педагогическое образование и наука. – 2002. – № 1. – С. 19–21.

РЕЗЮМЕ

С. С. Горбенко. Гуманистично орієнтована діяльність сучасного учителя музики на основі принципу історизму.

В статті досліджуються особливості впровадження в музично-освітній процес історичного матеріалу на основі гуманістично орієнтованого підходу. Розглядаються особливості реалізації принципу історизму в умовах сучасної освіти. Визначаються чотири взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів реалізації принципу історизму в музичному вихованні школярів. Актуалізується увага до історії музичної освіти, визначається її зміст і складові.

Ключові слова: історизм, аксіологія, професіоналізм, технологія, гуманістичний підхід, цінності, парадигма, досвід, музична культура.

SUMMARY

S. Gorbenko. Humanistic the oriented activity of modern music master on the basis of principle of historical method.

The article is devoted the problems of introduction in musically educate process of historical material on the basis of humanism oriented to approach. The features of realization of principle of historical method are examined in the conditions of modern education. Four is determined interconnection and interdependent element of realization of principle of historical method in musical education of schoolboys. Attention to accent on history of musical education, its maintenance and constituents is determined.

Key words: historical, axiology, professionalism, technology, humanistic approach, values, paradigm, experience, music culture.